

Qüestió de noms

Catalonia
1962

Cataloguing data

Title (English)

A question of names

Title (original language)

Qüestió de noms

Author(s) (Person(s))

Joan Fuster i Ortells

Date and place

1962, Barcelona

Region(s)

Catalonia

Language(s)

Catalan

Type of document

Policy proposal

Reference Code

CAT0004

Keywords

Catalan countries, Països Catalans, catalan language, nation, nationalism

Context

During the 1950s, Franco's Spain gradually abandoned its autarchy thanks to a technocratic elite who favoured economic development and integration of the Spanish economy into the international capitalist market. The economic growth which the country experienced during the 1960s accentuated a progressive social transformation whose protagonists were the new generations who had not been around at the time of the Civil War and who would, over time, embrace the struggle for democracy.

Abstract

Joan Fuster was one of the most important Catalan intellectuals of the 20th Century. "A Question of Names" defended the idea that the Valencia region, the Principality of Catalonia, the Balearic Islands and Northern Catalonia all form part of the same nation, since they share the same history, culture and language. He proposed adopting "The Catalan Countries" as a name which would express this national unity.

L'article "València en la integració de Catalunya", aparegut el 1950 a La Nova Revista –publicació de l'exili mexicà– és la llavor d'un projecte polític que Joan Fuster va destil·lant al llarg d'aquella dècada. En ell, Fuster fa una primerenca introspecció als nostres particularismes i a allò que comparteixen, alhora que renya a un catalanisme que fins el moment havia desatès a la totalitat de la nació. Aquest plantejament seminal es gesta durant dotze anys, fins que el 1962 publica Qüestió de noms, la quinta essència del pensament fusterià, o el què és el mateix, el perquè som un poble anomenat Països Catalans.

I

El problema, en efecte, només es planteja en funció de les Illes i del País Valencià, els dos "regnes" a part que creava la voluntat conqueridora del rei Jaume I. I és evident que, en un principi, tant els "valencians" com els "mallorquins" havien de trobar ben natural el fet de dir-se "catalans". Una realitat immediata, de tipus primàriament ètnic, ho decidia: uns i altres, en l'etapa fundacional dels "regnes" respectius, no eren sinó "catalans" –catalans del Principat– trasplantats als nous territoris. Desplaçada o sotmesa la població sarraïna de les zones conquistades, calia erigir-hi una societat cristiana que la substituís, i això hagué de fer-se a través d'una colonització massiva, que va sortir sobretot de Catalunya. Pel que fa a les Balears, la cosa és clara. La conquesta de l'arxipèlag va ser una empresa catalana, i exclusivament catalans –en xifres bàsiques–, els repobladors que s'hi instal·laren.

En el cas del País Valencià, va haver-hi una àmplia participació aragonesa, però foren també els catalans que contribuïren d'una manera determinant a l'eficàcia última del repoblament cristià. Les comarques del litoral i algunes altres de l'interior, i la ciutat capital del "regne", van ser absolutament catalanitzades: elles, hegemòniques en tots els aspectes –cultural i demogràfic, polític i econòmic–, van assegurar la catalanitat essencial en la vida valenciana. "Són vers catalans, e parlem del bell catalanesc del món", escrivia Ramon Muntaner en referir-se als habitants del Sud limítrof amb Múrcia.

Sens dubte, Jaume I va tenir raons poderoses per a convertir les Illes i el País Valencià en "Estats" autònoms. No és de la nostra incumbència discutir-les, ara i ací. Si el rei hagués obrat altrament, les Illes haurien quedat integrades en el Principat, però potser Aragó hauria absorbit el País Valencià. Sigui com sigui, aquella constitució en "regnes" a part, no alterava de moment la "realitat ètnica" a què al·ludíem. El procés de la repoblació cristiana no va ser ràpid, precisament, i en el País Valencià encara no podia donar-se per conclús a darreries del segle XV. Una constant, o gairebé constant, immigració de gent del Principat venia a edificar la nova societat valenciana, com havia edificat la mallorquina. L'ascendència "catalana" de valencians i mallorquins, doncs, no era una simple dada remota, vinculada a l'origen dels "regnes", amb els episodis diguem-ne èpics de la Conquesta i els assentaments familiars del Repartiment. Hi havia, de més a més, la repetida incorporació d'homes i dones que procedien de Catalunya i consolidaven l'estructura catalana d'aquestes regions. Les minses

fronteres polítiques que separaven del Principat els dos “regnes” filials, no interrompien la continuïtat del fons humà comú: continuïtat –unitat– d’idioma, de predisposicions col·lectives, de cultura, de formes de vida. I d’això, tothom en tenia consciència.

D’altra banda, com a “catalans” érem coneguts, tots plegats, els del Principat, els de les Illes i els del País Valencià, a tot arreu de l’Europa medieval i renaixentista. Formàvem un bloc socialment i lingüísticament compacte, i un estranger no hauria estat en condicions de distingir-hi les nostres variants de “regnes”: al capdavant, aquestes variants s’esborraven davant la sobirania única dels reis d’Aragó. Ni valencians ni mallorquins no van tenir més nom internacional que el de “catalans”. Com a “catalans” eren coneguts, i com a “catalans” es donaven a conèixer. Podríem citar l’exemple insigne dels Bordes, de Xàtiva. “O Dio, la Chiesa Romana in mani dei catalani!” exclamaren els italians en veure com aquella tribu de valencians espavilats s’enfilava al Soli papal i als alts càrrecs de l’Església. El mateix Calixt III al·legava el seu propi pontificat –“Papa catalanus” es deia–, com un signe més, entre altres, d’un instant gloriós per a la “nació catalana”: “Magna profecto est gloria nationis catalanae diebus nostris...” De vegades i tot, el gentilici “català” arribava a aplicar-se a tots els súbdits de la Corona d’Aragó, encloent-hi els aragonesos. Però era la identitat de llengua i d’estirp el que feia que mallorquins, valencians i catalans estrictes, apareguessin com un sol poble. Com un sol poble apareixien als ulls dels altres pobles. I com a un sol poble se sentien ells mateixos en confrontar-se amb els pobles veïns: “catalans” en definitiva.

Però no solament en confrontar-se amb els pobles veïns. Hi hagué un temps en què tots els catalanoparlants –o, si això us fa més goig, tots els catalanòfons–, acceptaven ben de gust anomenar-se i ser anomenats “catalans” en el mateix àmbit domèstic. Un erudit tindria tasca útil i amable en la indagació d’aquest punt: precisar la durada i les condicions de la nostra unanimitat en el gentilici. Era lògic que, establerta la divisió jurídic-administrativa dels “regnes” – un “regne” de Mallorca i un “regne” de València, al costat del “principat de Catalunya” –, uns gentilicis privatus entressin en concurrència amb el de “catalans”. Era lògic i necessari: els “regnícoles” del “regne de València” havien de dir-se “valencians”, i els del “regne de Mallorca”, “mallorquins”. Ho imposaven les circumstàncies, amb una exigència indefugible. Es tractava de denominacions més aviat “polítiques”, que, d’entrada, no estaven en contradicció amb el nom nacional genèric. Tanmateix no podien ser eludides. L’existència dels “regnes” comportava la inevitabilitat de les designacions locals. Si de cara a l’exterior tots podíem passar per “catalans”, en ordre als tràmits interns de la Corona bé calia fer discriminacions. La unitat dels catalans es desglossava, així, en tres “ciutadanes”, si puc dir-ho en termes moderns, i cada “ciutadania” descansà en un nom especial.

Des d’aquest angle, per tant, hi hauria “valencians”, “mallorquins” i “catalans”. Hi hauria, de fet, uns catalans, més “catalans” que els altres. Perquè els nadius del Principat de Catalunya –els catalans originaris–, conservaren l’apel·latiu de “catalans”. I això, és clar, proporcionava un perillós inici de confusionisme. La paraula “català” esdevenia amfibològica: tant podia servir per referir-se al conjunt com per mencionar una de les parts. Era una ambigüitat prenyada

de conseqüències incòmodes. Aquell “un sol poble” que eren i se sentien els catalanoparlants de la Baixa Edat Mitjana corria el risc de quedar-se insatisfactòriament “innominat”. Una forma o altra de particularisme no tardaria a interferir-s’hi, i el risc s’agreujà. Valencians i mallorquins començaren a covar un amor propi regional, i el mateix Principat es confeccionà el seu. Les organitzacions “estatals” distintes ho fomentaven. De més a més, als “regnes” es produïen situacions ben favorables a l’eclosió de sentiments localistes que, per un mecanisme obvi, havien de contrastar-se amb els del Principat. Mallorca va córrer l’aventura d’independència dinàstica que obre el testament de Jaume I i tanca la recuperació manu militari de Pere el Cerimoniós. El País Valencià, en el segle XIV, ascendeix a una plenitud econòmica i social molt estimable, la qual es refermà en el XV, justament a expenses de la incipient decadència del Principat. Dir-se “mallorquins” o “valencians”, després de tot això, implicava ja una punta d’orgull, de repercussions bastant previsibles.

No la unitat, però sí la consciència d’unitat dels catalanoparlants, hi quedava compromesa. En regionalitzar-se, el gentilici genèric perdia la seva força innervant. Serà un home de Girona, fra Francesc Eiximenis, qui formularà precisament la primera manifestació –ben precoç, per cert: 1383–, del particularisme valencià. Eiximenis diu del “poble valencià” que, “com sia vengut e eixit, per la major partida, de Catalunya, e li sia al costat, emperò no es nomena poble català, ans per especial privilegi ha propi nom e es nomena poble valencià”. La diferenciació entre “valencians”, “mallorquins” i “catalans” es trobava desproveïda d’una instància superior en nomenclatura, que mantingués reunides les tres branques regionals. Des del moment que “catalans” eren, per antonomàsia, els habitants del Principat, resultava fàcil la contraposició de “valencians” i “mallorquins” a la vella denominació. El camí de les dissidències intranacionals hi tenia una oportunitat. Un nom superador –uns noms que no haguessin estat el de “Catalunya” i el de “catalans”–, podria haver aturat la dispersió. Aquest nom, aquests noms, no hi eren. L’època, d’altra banda, no estava madura per fer-se càrrec de la dificultat i de la seva transcendència. Seria anacrònic, pel nostre costat, lamentar-nos-en. Al capdavant, si el nom comú es desvirtuava o s’esvaïa i cap altre no venia a substituir-lo, era perquè la nostra gent no en sentia la necessitat. Unes puntualitzacions cronològiques il·luminarien l’evolució del problema.

Malgrat tot, “valencians” i “mallorquins” continuaren dient-se catalans. Amb una mica de paciència podria confeccionar-se una abundant antologia de textos històrics i literaris que ho demostrarien. Valdria la pena d’intentar-la. Jo em limitaré a adduir ací uns pocs testimonis, significatius si més no per la data. El 1417, en escriure la seva Disputa de l’Ase, fra Anselm Turmeda afirma de si mateix –i copio el passatge de la versió francesa de l’obra–, que “est de nation cathalaine et nay de la cité de Mallorques”. Durant la guerra entre “ciudadans” i “forans” en el regnat d’Alfons el Magnànim, i també a Mallorca, un capitost del partit dels “ciudadans”, Jaume Cadell, diria: “Pensau que tots som catalans, e havem fama per tot lo món d’esser lleials vassalls a nòstron rei i senyor...” Les paraules de Calixt III ja reportades són indiscutiblement, una referència important provinent del País Valencià. I encara, en 1539, quan es publicava a València la primera edició dels versos d’Ausiàs March, amb la traducció de

Baltasar de Romaní, la portada del llibre fa constar que “el famosísimo filósofo y poeta” era “cavallero valenciano, de nación catalán”. Al Principat tampoc no s’oblidava aquella vinculació elemental. Els Consellers de Barcelona, el 1456, celebraran la canonització del valencià fra Vicent Ferrer, i remarquen que el nou sant és “de nostra nació”. Insisteixo que totes aquestes dades, i les moltes més que podrien afegir-s’hi, haurien de ser articulades amb una minuciosa pulcritud cronològica, a fi de fixar la trajectòria de la perduració del nom “català” amb un abast general. Però crec que no estarà de sobres recordar el que escrivia Gaspar Escolano el 1610. Aquest amable cronista valencià diu: “Como fue poblado desde su conquista casi todo de la nación catalana, y tomó della la lengua, y están tan paredañas y juntas las dos provincias, por más de trescientos años han pasado los deste reino (de València) debajo del nombre de catalanes, sin que las naciones extranjeras hiciesen diferencia ninguna de catalanes y valencianos”. I afegeix que això durà “hasta que cien años o poco más a esta parte, que el rey católico don Fernando de Aragón unió su corona con la de Castilla, cada una de estas naciones (“valencians” i “catalans”) ha tirado por su cabo, como sintiendo la ausencia de su cabeza, y así tenidas por diferentes”.

No hi ha dubte que Escolano tenia raó. A partir del regnat de Ferran el Catòlic, “catalans”, “valencians” i “mallorquins” van ser “tenidos por diferentes”. Abans, la diferència de noms no afectava la unitat del poble catalanoparlant. Tot i que el terme “català” era equívoc, no per això es desvalorà. Ho acabem de veure. Després de Ferran el Catòlic les coses canvien. El prestigi de la Monarquia introduirà conceptes i denominacions supraregionals que no recolzaran ja en la nostra identitat col·lectiva estricta. Per a nosaltres s’enceta aleshores un període “de decadència”, i “cada una de estas naciones”, efectivament “tira por su cabo”. “Valencians”, “mallorquins” i “catalans” es distancien. El nom “catalans” se’ls fa estrany, a valencians i mallorquins. La llengua comuna sofreix una marcada dialectalització, la qual, com que fereix l’element unitari més “visible”, provoca l’aparença d’uns “fets diferencials” idiomàtics capaços de ser interpretats com a discrepàncies nacionals. Mai no s’esfuma la memòria de la unitat anterior, naturalment: ni de bon tros. Fins i tot trobem afirmacions com aquesta, que feia el bisbe Josep Climent el 1766, en prendre possessió de la Mitra de Barcelona: “Si bien se mira, Valencia puede llamarse con propiedad una colonia de Cataluña, casi todos los valencianos somos catalanes en el origen, y con corta diferencia son unas mismas las costumbres y una misma la lengua de los naturales de ambas provincias”. Però en realitat predomina allò altre: la dispersió. En enfrontar-se, ara “catalans”, “mallorquins” i “valencians” no voldran reconèixer-se com “un sol poble” –amb un o amb tres noms, tant hi fa–: més aviat es veuran com tres “pobles germans”, o en tot cas, amb un lligam de filiació llunyà, valencians i mallorquins respecte dels “catalans”.

El particularisme regional s’havia esclerosat de mica en mica, entre el XVI i el XIX. Res no resulta més instructiu, a propòsit d’això, que examinar les opinions sostingudes pels erudits d’aquests segles sobre la llengua autòctona. Accentuats els matisos dialectals de cada regió, pretendran justificar-los amb la consideració categòrica d’idiomes diferents. Si en el Quatre-cents els escriptors valencians havien tendit a anomenar “llengua valenciana” la llengua catalana, mai no havia estat amb la intenció de proclamar l’existència d’una variant local

distinta ni menys encara independent, de les variants del Principat i de les Illes. Però després del 1500, aquesta intenció hi és. Els valencians reivindiquen una “llengua valenciana” i els mallorquins una “llengua mallorquina” que no seria ja la “llengua catalana”. Una evidència però, perdurava intacta: l’idioma antic, que servaven els documents i els manuscrits medievals, el qual havia estat idioma únic i comú de “valencians”, “catalans” i “mallorquins”. Per una aberrant confusió filològica, els homes de la Decadència van creure –almenys molts d’ells–, que el català antic no era sinó “llemosí”, la mateixa llengua dels trobadors. L’ús del terme “llemosí” per designar el català medieval venia a ser, tot ben comptat, un expedient confortable que esquivava les susceptibilitats localistes. La “regionalització” del nom “català” era suplida pel nom fals de “llemosí”, quant a l’idioma. En el fons, era una manera encara d’afirmar la unitat dels catalanoparlants: una unitat retrospectiva, sí, però que seguia pesant en la tradició cultural de cada una de les nostres regions. Les tres “llengües” modernes –el “català”, el “mallorquí”, el “valencià”–, eren filles directes del “llemosí”, i això les relligava amb un parentiu diàfan. Les frases d’Escolano i del bisbe Climent, ja citades, prou demostren que la consciència d’unitat idiomàtica subsistia netament.

Amb la Renaixença es produeix una radical i taxativa revisió de criteris. La represa del conreu culte del vernacle havia de suposar, simultàniament a totes les regions de llengua catalana, la superació del destí dialectal, i per consegüent un retorn a la idea unitària dels nostres principis històrics. Això, pel que fa a l’aspecte literari. Amb el temps, no solament serà la unitat d’idioma el que es presentarà als ulls dels “valencians”, dels “mallorquins” i dels “catalans” que continuen l’esforç renaixentista: una altra unitat, més ampla i més profunda, eclipsada fins aleshores, torna a la superfície de les reflexions civils de la nostra gent. És el fet de ser i de sentir-nos “un sol poble”, que es planteja com un presupòsit i com un projecte de cara al futur. Importa poc, ara, que aquest plantejament sigui compartit per nuclis més o menys extensos del Principat, de les Illes i del País Valencià. El que importa és que hi hagi “mallorquins”, “catalans” i “valencians” que assumeixen aquella il·lusió i aquella responsabilitat. Cau fora de l’àmbit d’aquesta nota analitzar les causes políticossocials que ho determinen, això. Basta que hi sigui. La qüestió dels noms sorgia immediatament amb una renovada acuitat. La nomenclatura localista era, d’entrada, un obstacle ja en el pla de les consideracions culturals: la llengua i la literatura autòctones havien de tenir una denominació única. El graciós miratge “llemosinista” era liquidat per filòlegs i historiadors: calia dir “llengua catalana”, “literatura catalana”. D’altra banda, tot i que les designacions regionals havien de mantenir-se, perquè responen a realitats sociològiques palmàries, també arribava l’hora de restaurar un gentilici comú, que abracés la totalitat del poble catalanoparlant. Res no era tan indicat com habilitar el nom de “català”, que inicialment havia tingut aquell sentit. Però no podia esfer-se en quatre dies una situació sedimentada al llarg de quatre segles. Els particularismes són uns prejudicis difícils d’extirpar. No oblidem tampoc –fóra ingenu!– que no són gratuïts: hi ha particularismes perquè hi ha particularitats. I en aquest punt és on comença la nostra tasca, avui.

II

Prejudicis, deia. Tots ells es concerten entorn de la paraula “català”. D’ençà del XV, “català” vol dir exclusivament home o cosa del Principat. El gentilici comú –repeteix– es regionalitza, perd aquell abast “total” que tenia en la ploma de Ramon Muntaner, que acceptava fra Anselm Turmeda, que enorgullia Calixt III. I el localisme s’hi aferra. D’un costat, al País Valencià i a les Illes. Mallorquins i valencians es mostren refractaris a subsumir-se en una denominació com la de “catalans”, que ja no té per a ells el valor genèric dels orígens, sinó una específica aplicació regional –que no és la d’ells. De l’altre cantó, al Principat, també el terme “català” ha adquirit una acceptació restrictiva. En el millor dels casos, i sempre al Principat, és corrent que el terme “català” sigui emprat amb exactitud quan es parla de llengua i de literatura; però en referir-se a història política o social, a economia, fins i tot a les altres facetes de la cultura, es prescindeix de les Illes i del País Valencià i només el Principat queda com a titular del gentilici. El particularisme, doncs, hi és, a tot arreu. S’ha convertit en una mena d’automatisme mental, per a uns i per als altres.

I la veritat és que, pel que es refereix a les Illes i al País Valencià, ben sovint el fenomen no és res més que allò que acabo d’insinuar: una repugnància al nom. Al nom i no a la unitat. El 1875, Constantí Llombart, un dels més tenaços treballadors de la Renaixença valenciana, escrivia, en polèmica amb Careta i Vidal: “Per a no donar motiu a rivalitats entre los pobles que parlen la nostra llengua, sempre hem cregut lo més convenient l’aplicació de lo calificatiu llemosina a les diferents rames que, despresa de l’antic arbre naixcut a la provençal Limoges, varen arraïlar a Catalunya, València i les Illes Balears”. Llombart encara queia dins la seducció de la teoria llemosinista sobre l’origen de la llengua. Però el que en el seu text interessa és l’opció que fa, en decantar-se per un nom d’aparença suparregional, “llemosí”, que “no donaria motiu a rivalitats entre los pobles que parlen nostra llengua”. Les presumptes “rivalitats” –els particularismes–, doncs, només incidiren en “lo calificatiu”. També per defugir la denominació “català” un altre valencià, Nicolau Primitiu, inventaria la curiosa fórmula “bacavès” per designar l’idioma comú –i Bacàvia per al conjunt de les terres on es parla. Totes aquestes proposicions –salta a la vista–, parteixen de l’afirmació prèvia de la nostra unitat, i només des d’una afirmació unitària tenen sentit.

Val la pena de subratllar unes altres frases de Constantí Llombart, que segueixen a les ja transcrites. “Res té de particular –deia–, que, aixina com la llengua que es parla a tot Espanya s’anomena castellana, perquè a Castella va nàixer, la que parlem hui a la pàtria llemosina, com lo senyor Balaguer l’anomena, o siga, Catalunya, València i Mallorca, prenent lo nom d’aon tingué lo bressol, se denomine llemosina, a imitació de lo que els espanyols hem fet en la castellana”. El paral·lelisme amb el cas espanyol-castellà no estava gens malament, per argüir contra el localisme reticent de valencians i de mallorquins. L’al·legació de Llombart se’n va a terra des del punt de mira filològic, ja que la llengua “que parlem hui a la pàtria llemosina” no procedeix de “la provençal Limoges”, sinó de Catalunya. Però l’argument és vàlid per això mateix, i les resistències

“regionalistes” enfront de la denominació de català per a l’idioma comú, havien de pensar que entre nosaltres es donava un cas ben semblant al del castellà, idioma que conserva el nom de la regió originària. Els romanistes de tot el món, que no podien fer cas de les nostres picabaralles cantonals, es limitaren a donar el nom de catalana a la llengua de valencians, mallorquins i “catalans”; novament i ni que fos en el camp filològic, el vell nom internacional del nostre poble revivia.

De fronteres endins, a la llarga, la recuperació d’aquest nom per a l’idioma no podia deixar d’acomplir-se. Quan mossèn Antoni Maria Alcover canviava el títol del seu Diccionari, i en comptes de dir-ne “de la Llengua Catalana” en deia “Català-Valencià-Balear”, obeïa potser a unes pressions d’ambient que avui ja no existeixen. “Català-Valencià-Balear” de més a més, era una rastellera massa feixuga per a ser viable en altre lloc que no fos la portada d’un llibre. El mot “bacavès” o llengua “bacava”, mirava de corregir aquest defecte, i es construïa amb les síl·labes inicials dels gentilicis regionals. Naturalment, era un truc artificios, amb poques possibilitats d’èxit. Forjat de cara al País Valencià, avui ja resulta del tot inútil: era entre els valencians on havia prosperat més –i per raons més antigues–, la resistència a dir-ne “català” de la llengua que parlen, i aquest recel ha amainat i ben bé desaparegut en els últims temps. I és sorprenent que, just ara, quan sembla esvaïda una tal dificultat, vegem reflorir, i no menys que a Barcelona, algun altre conat similar: “cabarovès” és la pintoresca etiqueta que un full de propaganda de “Criterion” penjava a la llengua catalana. El mot era enriquit amb una quarta síl·laba per no deixarhi fora el Rosselló. Salvador Espriu ja havia satiritzat aquestes foteses terminològiques escrivint la paraula rosalbacavès: una al·lusió a l’Alguer completava les referències geogràfico-lingüístiques...

“Llengua catalana” –i “literatura catalana”–: tant si es vol com si no es vol. I tot això de “bacavès” i de “cabarovès” a aquestes altures no són sinó el darrer estertor del particularisme dialectal. En les noves generacions intel·lectuals de les Illes i del País Valencià no pot influir més, d’ara endavant, la temptació localista. Si un senyal clar presenta el panorama actual d’aquestes regions, és el d’un rotund dessistiment dels prejudicis diferenciadors. Ho veiem en el lèxic de les publicacions joves, en l’actitud que la majoria adopta enfront dels problemes culturals i cívics, en l’ànima decidida de corregir les desviacions i timideses de cent anys de Renaixença indecisa. Al marge d’aquests grups actius, la gran massa del poble tampoc ja no troba “xocant” el fet de veure designada la seva llengua amb el nom de catalana. No ha calgut fer massa esforços per aconseguir-ho. Ha estat suficient que, des dels diaris, des de les tribunes públiques, des dels llibres firmats pels indígenes, l’expressió “llengua catalana” hagi estat emprada amb naturalitat per referir-se a la parla local. La insistència ho ha acabat de refermar. No vull dir que el vell particularisme idiomàtic hagi mort per complet. Però a hores d’ara no és sinó una trista reminiscència, que bé podem col·locar dins les vitrines ameníssimes del folklore.

Però, a més del nom de la llengua, hi havia –hi ha– pendent el nom de la col·lectivitat dels qui la parlen. “Pàtria llemosina”, havia dit i propagat Víctor Balaguer. Hem vist que Constantí Llombart no trobava la fórmula inacceptable. Entrava de ple, això, en el joc dels tòpics i dels malentesos de la Renaixença.

Quan ja es va fer insostenible la posició de qualificar de “llemosina” la llengua dels catalanoparlants, dir “pàtria llemosina” esdevenia ipso facto un absurd desagrat. I la necessitat que tractava de satisfer-se amb el terme “pàtria llemosina” quedava oberta. Convé retenir que ja era simptomàtic que, a l’hora de donar un “cognom” a la “pàtria”, els homes de la Renaixença triessin el de la llengua. Ningú no hauria tingut res a objectar-hi: resultava lògic que fos així, donat que la llengua constituïa el vincle que ells, homes romàntics, culturalistes exclusius, podien sentir amb una vivència més precisa. En haver de prescindir del “llemosinisme” era irremeiable tornar a la paraula vidriosa: “català”. Tanmateix, a partir de la primera dècada del segle XX, ja hi hagué a les Illes i al País Valencià grups que professaven allò que començava a dir-se’n “pancatalanisme”. Més o menys, al Principat, entre alguns sectors dirigents del catalanisme polític, penetra la idea d’una reconstitució integral de la nostra personalitat col·lectiva. Pel que fa a la nomenclatura, la solució que millors assistències obtenia era la més natural també: dir “Catalunya” del conjunt del poble catalanoparlant.

És clar que la paraula “Catalunya” oferia, de moment, dificultats especioses. No mancava de precedents històrics il·lustres, en l’acceptació que ara es volia revitalitzar. Quan Ramon Muntaner, a la seva Crònica, explica el seu retorn a terres valencianes, on acudia per casar-se amb una dama indígena, no diu que va “a València” o “al regne de València”, sinó a Catalunya. Sant Vicent Ferrer, una vegada, s’adreça a la gent de la serralada valenciana –als “serrans”–, i els recorda que viuen “entre Castella e Catalunya”. Però es tractava de precedents esporàdics i remots. Si el gentilici catalans havia tingut una acceptació planera durant segles, la forma “Catalunya” no havia pogut competir mai amb les de “regne de València” o “regne de Mallorca”. Hi faltava tradició, per tant, en vistes a una reintroducció del nom de Catalunya amb l’abast a què ens referim. D’altra banda, l’amfibologia era ací encara més molesta. “Catalunya” és el Principat a seques. Un recurs per evitar-la va ser dir “Gran Catalunya” o “Catalunya Gran” al conjunt dels territoris de llengua catalana. Catalunya” era el Principat; la “Catalunya Gran” era la totalitat dels pobles catalans.

Resultava encara prematur, això. Potser –si més no és el meu punt de vista–, l’ideal fóra adoptar, no ja la forma “Catalunya Gran”, sinó senzillament Catalunya, per designar les nostres terres. Ara bé: aquesta aspiració ha d’ajornar-se sine die. Podem preparar les condicions materials i morals perquè, un dia sigui ja factible. I és per això que en certs moments caldria recomanar una cautela esmolada en l’ús de la paraula “Catalunya”. Hauríem de fer els majors esforços per reservar-li en el futur aquella amplitud integral. És per aquesta raó que convé emprar sistemàticament la denominació “el Principat” per referir-nos a la Catalunya estricta: Principat o, si es vol, “Catalunya estricta” justament. Al cap i a la fi, en tot aquest problema del restabliment d’una terminologia col·lectiva apropiada, la victòria sobre els anacrònics prejudicis particularistes ha de ser guanyada a força de reiterar les fórmules escollides i procedents, i a força d’acostumar-nos i acostumar els altres a utilitzar-les d’una manera metòdica. No ens hem pas d’enganyar: es tracta d’una qüestió de rutines. Contra la rutina creada en els temps de la nostra disgregació com a poble, hem de crear-ne una altra que resumeixi la nostra voluntat de reintegració. No diré que el procediment

serà veloç ni còmode. No podrà ser mai, tampoc, una maniobra artificial maquinada per unes minories. La nova rutina –l'hàbit–, que propugno, ha de ser correlativa a una evolució social de gran envergadura, i quallarà en la mida que aquesta evolució es realitzi. El que interessa, ara com ara, és preveure i facilitar els recursos escaients, a fi que tot pugui acomplir-se d'una manera sincrònica i amb la més rigorosa eficiència.

Més apta que la forma “Gran Catalunya” o “Catalunya Gran” és la de “Països de Llengua Catalana”. I millor encara, la de “Països Catalans”, que tant s'ha estès en els últims deu anys, i que amb això mateix ha fet la prova de la seva viabilitat. Països Catalans té, en primer lloc, l'avantatge de la concisió i de la “normalitat”. En té, de més a més, un altre, que provisionalment salva i acull les persistències dels particularismes tradicionals: és un plural. He dit abans que hi ha particularismes perquè hi ha particularitats. Negar que, dins la nostra radical “unitat de poble”, no existeixen uns matisos regionals de perfil decidit, seria estúpid i suïcida. La història i les estructures socioeconòmiques ens han marcat, fins avui, amb un “caràcter” local lleugerament distint. La “unitat” que som abraça i tolera una pluralitat perceptible. És lògic que el nom que pretenem imposar-nos reflecteixi aquesta pluralitat alhora que afirmi i afermi la nostra unitat. Per això Països Catalans és el terme més oportú que hi podríem trobar. Estic persuadit que no sols és el més oportú: crec que és l'únic que, en les nostres circumstàncies actuals, pot servir-nos.

“Països Catalans”. I després “Principat”, “País Valencià”, “Illes Balears”, “Rosselló”, “Andorra”. És probable que hi hagi puristes que, en nom de la història i de les seves enyorances personals, mirin amb disgust algunes d'aquestes denominacions. ¿Per què “Illes” i no “regne de Mallorca”? ¿Per què “País Valencià” i no “regne de València” o “València”? ¿Per què “Rosselló” si el Rosselló “vertader” no és sinó una part de l'anomenada “Catalunya francesa”? ¿I per què mantenir “Principat” quan deixem de banda els “regnes” de les altres regions? No puc demorar-me ara a justificar una per una aquestes solucions –solucions que d'altra banda han entrat en l'ús comú escrit i fins i tot oral de molta gent. Diré només que són, tot ben sospesat, les solucions més útils, tant des del cantó local respectiu com des de l'angle de la comunitat. En el tema que ens ocupa, la primera exigència que cal satisfer és la de la claredat. Hem de preferir els termes inequívocs i superadors de tota mena de confusions. Avui, per exemple, dir “València” per referir-se a la totalitat de la regió valenciana, té el perill de fregar la sensibilitat particularista que el provincialisme ha suscitat en “alacantins” i “castellonencs”. Perquè el particularisme és inesgotable, i no es limita a les regions... Hem de moure'ns, no hi ha dubte, en l'espai que ens deixen les determinants històriques i socials vigents. Però, dins d'elles, hem de procurar mantenir i reforçar el sentit integrador. Opino que, en aquesta direcció, el camí més natural i més adequat és el que vinc subratllant.

Sempre quedarà en peu, però, un extrem ambigu. Direm “Principat” en comptes de “Catalunya”: tanmateix, ¿com distingirem els “catalans” del Principat, dels “catalans” de totsels Països Catalans? És el problema que sembla més insoluble: el que majors escrúpols ha despertat i desperta. Vicens Vives l'insinuava en una ocasió. I realment, no hi ha manera raonable d'eludir-lo. Cal descartar,

per principi, qualsevol intent d'“inventar” un gentilici nou per a la gent del Principat; fóra ridícul. Fóra, ben mirat, la contrapartida de l'artificios “bacavès”, “cabarovès” o “rosalbacavès”. No hi ha més remei, doncs, que resignar-nos-hi. En tant que sigui imprescindible parlar de “catalans” per distingir-los dels “valencians”, dels “mallorquins” i dels “rossellonesos”, la dificultat subsistirà. L'historiador, l'economista, el polític, el geògraf, per més adherit que se senti a la idea de Països Catalans, ha d'enfrontar-s'hi cada dia. Si vol evitar la “regionalització” del terme “català”, ha d'emprar circumloquis o bé ha d'afegir “estricte”. “Català estricte” o “del Principat” és tot el que pot dir. Això és un fet. Però, en última instància, tampoc no és un procediment massa penós.

Tenim dret a esperar –per molt llunyana que se'ns presenti aquesta esperança–, que un dia serà suficient dir català per al·ludir a la nostra condició de poble únic, i agregar-hi una precisió comarcal per localitzar la cosa o persona de què es tracti. Les actuals “regions” poden esvair-se i només el fet radical de la comarca i el fet general de la comunitat idiomàtica i civil seran importants. Mentrestant, però, hem de treballar en les condicions que hem heretat i, a partir d'elles, ajudar a la seva transformació a través del nostre esforç. No som pocs els “catalans” que ens ho hem proposat i marxem ja en aquesta línia. De la voluntat de tots els “catalans” dependrà que aquest començ de reconstrucció autèntica, potser el més ambiciós que registra la nostra història com a poble, i també el més desarmat pels mitjans amb què compta, arribi a desplegar-se en totes les generoses possibilitats que conté. Confiam que estarem a l'altura de les necessitats i que sabrem fer-nos-en responsables.

Destacats

Tant els “valencians” com els “mallorquins”, en l'etapa fundacional dels “regnes” respectius, no eren sinó “catalans” –catalans del Principat– trasplantats als nous territoris.

Les fronteres polítiques que separaven del Principat els dos “regnes” filials, no interrompien la continuïtat: d'idioma, de predisposicions col·lectives, de cultura, de formes de vida.

Valencians i mallorquins començaren a covar un amor propi regional, i el mateix Principat es confeccionà el seu.

En regionalitzar-se, el gentilici genèric perdia la seva força innervant. Un nom superador –uns noms que no haguessin estat el de “Catalunya” i el de “catalans”–, podria haver aturat la dispersió.

Ara “catalans”, “mallorquins” i “valencians” no voldran reconèixer-se com “un sol poble”: més aviat es veuran com tres “pobles germans”.

Mallorquins i valencians es mostren refractaris a subsumir-se en una denominació com la de “catalans”, que ja no té per a ells el valor genèric dels orígens, sinó una específica aplicació regional.

Més apta que la forma “Gran Catalunya” o “Catalunya Gran” és la de “Països de Llengua Catalana”. I millor encara, la de “Països Catalans”.

Països Catalans té l'avantatge de la concisió i de la “normalitat”. En té, de més a més, un altre, que provisionalment salva i acull les persistències dels particularismes tradicionals: és un plural.

Hi ha particularismes perquè hi ha particularitats. Negar que, dins la nostra radical “unitat de poble”, no existeixen uns matisos regionals de perfil decidit, seria estúpid i suïcida.

Es tracta d'una qüestió de rutines. Contra la rutina creada en els temps de la nostra disgregació com a poble, hem de crear-ne una altra que resumeixi la nostra voluntat de reintegració.

De la voluntat de tots els “catalans” dependrà que aquest començ de reconstrucció autèntica arribi a desplegar-se en totes les generoses possibilitats que conté.

Diliname is a digital library dedicated to preserving, disseminating, and providing access to historical documents that shaped key moments of the XIX and XX century. It aims to offer historical context for contemporary political and institutional developments.

Discover new docs at www.diliname.eu